

САВРЕМЕНО ГЕОПОЛИТИЧКО СУЧЕЉАВАЊЕ РУСИЈЕ И ЗАПАДА – ДА ЛИ ЈЕ НА ПОМОЛУ (НОВИ) РАСКОЛ ИЗМЕЂУ ЕВРОПЕ И РУСИЈЕ?

Срђан М. Перишић*

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Маја Кајтез

Универзитет у Београду, Економски факултет

У раду се говори о савременом геополитичком сучељавању Русије и Запада, односно Русије и САД са последицама по односе између Русије и Европе. У уводу су сагледане основе које детерминишу сложеност геополитичког сучељавања. Други део се конкретније бави проблемом геополитичких односа Русије и САД. Сагледане су и њихове савремене спољнополитичке релације у периоду 2006–2014, као и војно-политички односи. Трећи део рада анализира савремене односе Русије и ЕУ у домену безбедности, енергетици и у политичким односима кроз призму руских иницијатива да се у тим областима дефинишу савременији облици сарадње. Наглашава се да је европско одбијање руских иницијатива, уз јасну америчку геополитику спречавања повезивања Русије и Европе, и то на питању Украјине, проузроковало да се између Русије и Европе поново појави стари раскол. Као закључак намеће се питање да ли ће америчка геополитика изазивања европско-руског раскола онемогућити Русију у њеном геополитичком наступу на простору Евроазије, односно – какве су перспективе Европе која расколом губи могућност независног геополитичког постојања?

Кључне речи: *Русија, САД, Запад, Европа, Европска унија, геополитика, међународни односи, сучељавање, криза, раскол*

Увод

Геополитичко сучељавање Русије и Запада у другој деценији 21. века не можемо схватати и посматрати једнозначно. Уочавамо неколико узрочних фактора који су у основи савремених односа између Русије и САД, Русије и ЕУ, односно Русије и Запада. Наравно, због ограниченог обима рада не може се детаљније говорити о тим факторима. Међутим, ипак, неопходно их је у уводу назначити како би се разумеле савремене појавности на релацији Русија–Запад, а чије сагледавање је тежишни део овог чланка.

* Др Срђан Перишић, матични предмет: Геополитика, области истраживања: Геополитика и међународни односи, Политичка теорија, Политичка социологија; srdjanp@telrad.net

Прво, сложеност геополитичких односа Русије и Запада проистиче из чињенице да обе стране припадају засебним цивилизацијама. Ове цивилизације имају заједничких темеља и особина, али су се у суштини развијале на карактеристичним посебностима. То истичу подједнако и западни и руски аутори. Мисао о различитости је доминантна како у руској елити (политичкој, академској, културној, итд.), тако и у елити водеће западне државе САД. Наука о геополитици управо истиче значај цивилизацијске структуре у формирању геополитике неке земље или нације. Цивилизацијска посебност је основа геополитичке посебности. Цивилизација је та која даје суштинску карактеристику геополитичког идентитета једне нације, државе или заједнице држава.

Што се тиче Запада, он као социјална појава настаје после Другог светског рата. Подразумева социјални феномен који је никао на основу западноевропске цивилизације и либералне идеологије, те обједињује земље западне Европе и Северне Америке.¹ У геополитичком смислу Запад је геополитички блок, тј. геополитички пол, формиран на основама геополитичке таласократије и атлантизма.² У европским континенталним државама (Немачка, Италија, Француска) елите су у одређеној мери подељене по питању да ли геополитички атлантизам треба да трасира будућност Европе, односно Европске уније. Ова подељеност је појачана и међусобно супротним руским и америчким схватањима о геополитичкој улози Европске уније.

Различита геополитичка перцепција Европе, како од стране њених елита, тако и од америчке и руске званичне политике, веома је битна са становишта посматрања савремених односа Русије и ЕУ, односно Русије и Запада.

Што се тиче Русије, она се цивилизацијски изграђује на простору Евроазије, на основама византијске цивилизације и њеног додира са народима континенталне Европе и народима континенталне Азије. У том смислу Русија представља другачији социјални феномен од Запада. Мисао о различитости Русије у односу на Запад, као и њено испољавање у појавној пракси прихваћени су у Русији, како од елите тако и од политичког врха, нарочито од другог председничког мандата Владимира Путина.³ Од тада, у идеолошкој равни, постепено се обнавља и артикулише савремени руски конзервативизам, који, заједно са схватањем о посебности руске цивилизације, обнавља геополитичку идеју да је Русија засебан геополитички пол.

Према томе, први фактор који утиче и оквирава односе Русије и Запада говори о суштинској геополитичкој разлици између Русије и Запада. У питању су различите геополитичке идентификације, тј. различити геополитички полови. Сједињене

¹ Социјални појам Запада изнео је руски академик–социолог, совјетски дисидент, Александар Зиновјев. Видети књигу: *Велика прекретница: критика западне хегемоније*, Наш дом, Београд, 2000; као и књигу *Запад*, Наш дом, Београд, 2002.

² Оснивачи атлантизма су: Алфред Махан (Alfred Mahan, 1840–1914), амерички војнопоморски теоретичар, историчар, адмирал и професор; Хелфорд Макиндер (Halford Mackinder, 1861–1947), енглески географ, професор, дипломата, политичар, теоретичар геополитике; Николас Спајкмен (Nicholas Spykman, 1893–1943), амерички геополитиколог холандског порекла, *отац атлантизма* и америчке теорије међународних односа; Џорџ Кенан (George Kennan, 1904–2005), амерички теоретичар и дипломата, *идејни творац* Хладног рата и геополитичког концепта *обуздавања Русије*.

³ Прихватање Русије као посебне, уникалне цивилизације први пут је јавно обелоданио руски политички врх у предизборном програму Јединствене Русије и програму Владимира Путина 2006. године: „Предвыборная Программа Всероссийской политической партии 'Единая Россия' 'План Путина – достойное будущее великой страны!'.” Видети *План Путина* на <http://www.rg.ru/2007/11/09/er.html> (време приступа: октобар 2010).

Државе и Запад припадају атлантистичкој геополитичкој структури сазданој на принципима трговине, несталности, таласократије, а Русија је евроазијске геополитичке структуре израсле на принципима хијерархије, традиције, телурократије.

Други фактор који детерминише сложеност геополитичких односа Русије и Запада, а тиме и њиховог сучељавања, налази се у идеолошкој сфери. Силазак социјализма са историјске сцене, почетком деведесетих година 20. века, и останак западног либерализма као јединог облика схватања развоја друштва, можда су једно време означили да свет иде у истом правцу – у правцу цивилизацијске, идејне једнообразности. Томе је погодовао и униполарни геополитички поредак који је истовремено настао. Међутим, цивилизацијска унификација и изједначавање света по обрасцу либерализма не успева. То се види управо на примеру Русије. Она из своје цивилизацијске особености почиње да обнавља и развија сасвим супротну идеолошку матрицу. Ради се о конзервативизму у руским бојама.⁴ Према томе, савремена појавност политике показује настојање Запада да се либерализам шири и прикаже као једини исправан облик развоја друштва, без обзира на различите цивилизацијске основе. Са друге стране, Русија настоји да у вредносном смислу обнови и изгради руски конзервативизам, као и да у другим деловима света подстакне развијање особености на темељима традиције.

Трећи фактор који лежи у основи геополитичких односа Русије и Запада тиче се приступа основним енергетским ресурсима. Енергија је нужан услов савременог економског развоја и потребе за њом су све веће. Но, енергетски ресурси, нафта и гас, нису, као ни остала природна богатства, равномерно распоређена по свету. С тим у вези, приступ енергетским изворима, контрола маршрута нафтовода и гасовода, одређивање цена енергената постали су, на почетку 21. века, једна од основа која детерминише односе Русије и ЕУ, Русије и Запада.

Геополитичко сучељавање САД и Русије

Различити геополитички идентитети Русије и САД утичу, у последњих десет година, с једне стране, да САД штите униполарни геополитички поредак настао деведесетих година 20. века и, с друге стране, да Русија изграђује свој геополитички блок и подстиче друге силе изван Запада да изграђују мултиполарни систем међународних односа. Ради се, дакле, не само о различитим него и о међусобно супротстављеним геополитичким концепцијама и праксама. Резултат тога јесте да је између Русије и САД 2014. године наступило највеће захлађење односа од завршетка хладног рата.

⁴ Јаснија оријентација ка руском конзервативизму почиње 2010. године са програмским усмерењем владајуће партије Јединствена Русија. Видети излагање потпредседника Јединствене Русије: Борис Гризлов, „Идеологија русијског конзерватизма – это идеологија заботы обо всех гражданах страны“, излагање на 11. конгресу „Јединствене Русије“, новембар 2010, у оквиру прве тематске целине: „Идеологија и програмный документ“. Видети сајт: <http://edinros.ru/er/text.shtml?10/9148,110031> (време приступа: децембар 2011.).

Најснажнији искорак ка конзервативном и традиционалном усмерењу друштва почиње са доношењем нових закона у руском парламенту, који су на Западу означени као антилиберални. У јуну 2013. године на снагу су ступила два закона. Прво, *Закон о одговорности за вређање осећања верника*, који је донесен после дугогодишњег скрнављења православних храмова. Закон је доживео јаку критику на Западу, где је истичано да крши *уметничке слободе* грађана. Други је закон о заштити деце од пропаганде нетрадиционалних сексуалних односа, којим је допуњен већ постојећи закон о заштити деце од штетних информација. Закон видети: *Ехо Москве*, <http://www.echomsk.spb.ru/blogs/EchoSPB/15197.php> (време приступа: август 2013).

Геополитика САД. Гледајући историјски на геополитичко понашање САД према Русији, и уопште према евроазијском континенту, учоава се доследна геополитичка оријентација САД. Она је формирана под утицајем водећих америчких геополитичара, који су преузели Макиндерову и Спајкменову геополитичку концепцију која, поред осталог, подразумева неопходност контроле Евроазије од стране САД и неопходност *обуздавања* било које државе која на простору Евроазије израста или делује са позиције велике силе. Концепција *обуздавања* Евроазије је после Другог светског рата развијена у геополитички атлантизам.⁵

Сједињене Државе „обуздавају” Русију не због евентуалног повратка совјетског система, већ из геополитичких разлога. То значи да се не сме дозволити да Русија поврати своју величину и тиме постане геополитички ривал Америци. Јер, тиме би били осујећени геополитички планови у контроли Евроазије. Напредна и јака Русија, снабдевена нуклеарним и модерним арсеналом конвенционалног наоружања и један од центара моћи, не уклапа се у америчке геополитичке намере.

Русија и евроазијски простор имају данас велики значај за САД, за остваривање униполарне политике светског хегемона. То подразумева да је амерички политички, економски, идеолошки модел непромењив и да треба да га прихвате све државе. После победе у хладном рату Американци су осетили да могу да остваре своју „судбинску улогу” (енгл. *Manifest Destiny*) и прошире осталом делу планете либералну идеологију. Драган Симић у делу *Поредак света* истиче да се Америци „пружила изузетна прилика да, говорећи и делајући у 'име' читавог света Запада, наметне бившим супарницима, уместо 'социјалистичке теократије' властити либерални утопизам.” Симић наглашава да „раније подељена Европа између два центра моћи у целини је 'припала' Америци – од Атлантика до, па и преко, руских граница.”⁶

Геополитички посматрано, да би се улога светског хегемона остварила и одржала, САД настоје да Европу чврсто држе под својом контролом – идеолошки, политички и војно. Преко Европе, наглашава амерички водећи теоретичар Бжежински, треба да се „консолидује трансатлантски амерички мостобран ка евроазијском континенту, чиме уједињена Европа постаје одскачна даска за проширење међународног демократског и кооперативног поретка на Евроазију”⁷. У таквој ситуацији Русија може играти само улогу регионалне државе и то у оквиру западног тора и искључује се могућност њене самосталне геополитичке стратегије.

⁵ Концепцију *обуздавања* Евроазије развио је амерички теоретичар и дипломата Џорџ Кенан на основу налаза Николаса Спајкмена. Концепцијом *обуздавања* почиње ера хладног рата. Видети: Keene George *Telegram, George Kennan to George Marshall February 22, 1946.* Harry S. Truman Administration File, Eleyse Papers. Retrieved 27 June 2011. Видети и: Nicholas J Spykman; Helen R Nicholl, *The geography of the peace.* Hamden, Conn. Archon Books [1969, ©1944]. Видети и: Halford Mackinder, *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction,* Washington, DC: National Defence University Press, 1996.

⁶ Драган Р. Симић, *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, стр. 275.

Многи аутори истичу да хегемонија САД подразумева да се она оствари по систему – циљ оправдава средство. Тако Емил Влајки наглашава да САД настоје да се „граби што може, гдје може и кад хоће, не бирајући средства, а при том и бескрупулозно, орвеловски, фалсификује савремена збивања стварајући перверзно-фиктивну историју”. – Емил Влајки, *Амерички терор – о нацији која није престала ратовати од почетка свог постојања*, исто, стр. 377.

⁷ Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД Подгорица, 1999, стр. 84.

Да би се ови амерички циљеви остварили, САД су Русију изложили геополитичком обуздавању и онемогућавању, као и отвореној субверзивној активности, што се мање или више спроводи до данас. То истиче и белгијски геополитиколог Робер Стојкерс. Он наводи да је Русија подвргнута „трима стратегијама: стратегији потпуног опкољавања, стратегији комадања и стратегији унутарње субверзије”⁸.

Опкољавање Русије спроводи се настојањем да се успостави геополитичка контрола земаља у источној Европи и на постсовјетском простору, управо ширењем НАТО-а, као и вештим коришћењем „рата против тероризма”, са којим су САД успеле да се делимично укљине у простор средње Евроазије. „Приближавање војне структуре НАТО руским границама нема везе са супротстављањем глобалним опасностима, ...тероризму” – изјавио је Путин на Минхенској конференцији о безбедности 2007. године. „Зашто се обавезно мора померати војна инфраструктура према нашим границама. Зар је то скопчано са превладавањем данашњих глобалних опасности?” Русија ће асиметрично одговорити на стварање америчког система ПРО у Европи, истиче Владимир Путин, мислећи на увођење новог наоружања који превазилази амерички ПРО систем.⁹

Према томе, ширење НАТО-а на истоку Европе, а посебно намере према Украјини и Грузији, као и приближавање војне структуре ка руским границама (изградња база у Румунији и Бугарској) неизбежно и постепено су усложавале односе Русије и САД.

Стратегија комадања руског простора следи врло логично иза стратегије опкољавања. Робер Стојкерс истиче да је у питању „двострука игра америчке стратегије” у настојању да се руски геополитички простор подели. То је приоритет САД у последње три деценије и реализује се кроз „игру на турски (туркофонски) свет и игру на муслиманску вахабитску саудијску карту.”¹⁰ „Игра на турски свет” била је јасно видљива под америчким председником Билом Клинтонем, током деведесетих година 20. века. Она је стављала Турску у први план као авангарду туркофонских народа из средње Азије. Ову стратегију „игре на турски свет” посебно апострофира Збигњев Бжежински у делу *Велика шаховска табла*, као начин извлачења свих земаља средње Азије из геополитичке сфере Русије. Турска је финансијски, културно и логистички приступила учвршћивању свог присуства у овим земљама, организујући редовне самите оних држава у којима се говоре турски дијалекти, вршећи обуку официрског кадра и кроз инвестициона улагања (само у Казахстан је 1996. уложено око 1,5 милијарди USA долара).¹¹

„Игра на вахабитску саудијску карту” није ништа друго него инструментализација радикалног ислама ради остварења геополитике у Евроазији. Она је започела још у време Совјетског Савеза, у хладном рату, а касније се испољавала као начин дестабилизације разних региона. Свуда на таквим територијама, од Косова преко Чечени-

⁸ Робер Стојкерс, „Sur la situation actuelle de la Russie” објављен на српском на http://www.enacija.com/view_arhiva.asp?ID=136 (време приступа: септембар 2007). и на француском језику на http://www.voxnr.com/cc/dt_autres/EEuEFIVEFpmHhtDWBRS.html (време приступа: март 2009). Робер Стојкерс (Robert Steuckers, рођ. 1958.) је Фламанец, геополитиколог, уредник часописа „Orientation”, „Vouloir” и „Nouvelles de Synergies Europeennes” у Бриселу.

⁹ Излагање Владимира Путина на Минхенској конференцији о безбедности 2007. године. http://tours.kremlin.ru/appears/2007/02/10/1737_type63374type63376type63377type63381type82634_118097.shtml (време приступа: јануар 2012).

¹⁰ Робер Стојкерс, „Sur la situation actuelle de la Russie”.

¹¹ Збигњев Бжежински, *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 139.

је, па до Кашмира, радикални исламисти имали су помоћ у америчкој геополитичкој игри. На тај начин радикални ислам постао је фактор у међународној политици.¹²

Што се тиче стратегије субверзије она је започела у времене Совјетског Савеза. Сједињене Државе су 1954. године разрадиле читав низ тзв. *cover actions* према другим земљама, а које су обухватале ширење информација и дезинформација, организовање државних удара и убиства утицајних личности јавног живота, помоћ опозиционим и дисидентским круговима, посебно у области културе, науке и омладинских акција. Подручје ових операција налази се у међупростору између савремене дипломатије и шпијунаже, кроз деловање администрације разних министарстава САД. Циљ је унапређење интереса САД, слично као и дипломатије, али се ту дипломатија нигде јавно не појављује, него се делатност обавља преко разних фондација. Иницијатива за овај инструмент деловања против супарничких земаља потекла је од председника САД Ајзенхауера, 1954. године. Разрадила ју је специјална комисија на челу са генералом Дулитлом (Jimmy Doolittle) који је поднео извештај познат у науци као Дулитлов извештај (*Doolittle Report on CIA Covert Activities*). Сједињене Државе скинуле су ознаку тајности са овог документа 2008. године.¹³

Данас *cover action* подразумева успостављање контроле руских медија и сугерирање *way of life* америчког типа, али који неће бити приступачан највећем делу руског народа и, како наводи Робер Стојкерс, „добијање метаполитичке битке у Русији, увођењем у игру западног *soft power-a*”. Ту субверзивну активност воде разне фондације и невладине организације које финансирају међународне мреже капитала. Ту су најпре „Freedom House International”, „International Republican Institute”, „National Endowment for Democracy”, „Фондација Сорос”, „National Democratic Institute”, „Институт за отворено друштво”, итд. Стојкерс истиче да се велики део филијала ових институција налази на Балкану, у Украјини и у Пољској.¹⁴ Учешће ових фондација, уз помоћ великих међународних медијских агенција, допринело је да се формирају покрети који делују интернационално: „Отпор” у Србији, „Пора” у Украјини, „Кмара” у Грузији. Ови и слични покрети директно су се ангажовали на изазивање тзв. обојених револуција и промени власти у Украјини и Грузији или су били неуспешни у Киргизији („револуција лала”) и Белорусији (деловање покрета „Бизон”). Представници ових покрета редовно се састају, тако је састанак за 2005. годину био у Албанији, како би „разрадили нове аспекте стратегије и планирали своје будуће активности”.¹⁵

Геополитика Русије. Последњих десет година, од другог председничког мандата Путина, Русија обнавља своју геополитичку моћ. Подржана јаким економским развојем, свеопштом обновом у култури, идентитету, као и стабилизацијом унутрашњих међуетничких односа, Русија почиње да концептуално, дакле теоријски, али и у пракси, дефинише свој геополитички статус на другачијим основама него што је то у западној геополитици. Русија себе препознаје као засебни геополитички субјект.

¹² Александар Дугин, „Рат за азијски Балкан”, *Геополитика* бр. 6, Београд, 2002, стр. 26.

¹³ Doolittle, James. Doolittle Report on CIA Covert Activities, <http://cryptome.org/cia-doolittle.pdf> Видети о извештају и: Barnes, Trevor (1982). "The Secret Cold War: The CIA and American Foreign Policy in Europe 1946-1956 Part II". *The Historical Journal*: 649–670.

¹⁴ Робер Стојкерс, „Sur la situation actuelle de la Russie”, наведена интернет страница.

¹⁵ Робер Стојкерс, исто.

литички пол, који има дијалог са САД и Западом, као и са осталим не западним силама у настајању.¹⁶

Савремена Русија одбија да буде регионална држава у оквиру Запада. То је покушано за време владавине Бориса Јељцина. Тада је циљ био да се по сваку цену Русија уклопи у западни систем (политички, економски, вредносно-идентитетски, војно).¹⁷ Резултат је познат; 1998. године Русија је економски банкротирала. Земља је била пред свеопштим распадом, са сепаратизмом, терористичким акцијама, са катастрофалном демографском ситуацијом, војним заостајањем.¹⁸

Дакле, Русија почиње да се геополитички обнавља и афирмише на простору Евроазије. Као један од најупечатљивијих геополитичких пројеката које предузима јесте формирање свог геополитичког блока – Евроазијског савеза (*Евразийский союз*). Формирање је у току, под називом Евроазијски економски савез, а заснива се на јаком економском обједињавању земаља Евроазијске економске заједнице (*ЕврАзЭС – Евразийское экономическое сообщество*): Русије, Белорусије, Казахстана, Киргизије и Таџикистана. С тим у вези, од 2010. године од Русије, Белорусије и Казахстана формиран је Царински савез, да би се већ 2012. године формирао Јединствени економски простор, који подразумева слободну трговину робама, услугама, слободу кретања финансијског капитала, као и људског и културног потенцијала.¹⁹ Сведоци смо да су и друге државе позване да постану пуноправни чланови новог блока, пре свега Украјина и Јерменија. Јерменија је 2013. године одустала од приступања Европској унији и 2014. године прихватила да од 1. јануара 2015. године постане чланица Евроазијског економског савеза.

Водећи руски теоретичар геополитике Александар Дугин каже да је Евроазијски савез „посебна политичка филозофија – није националистичка, није комунистичка, није монархистичка, није носталгичарска, није реваншистичка, али није ни либерална. Она се најпрецизније описује терминима теорије мултиполарног света. Задатак Евроазијског савеза је да се не дозволи ситуација у којој би Европа и Кина постали стратешки савезници САД. Европа и Кина су сасвим различите од Евроазијског са-

¹⁶ О теоријском дефинисању геополитичке позиције Русије и њеним геополитичким и спољно-политичким правцима деловања видети у: Срђан Перишић, „Геополитичко усмерење спољне политике Русије”, *Војно дело*, лето/2014, Београд.

¹⁷ Тако је 1993. године донешена Војна доктрина која је изражавала жељу да се са САД и НАТО изгради сарадња и партнерство, при чему је погрешно перципирана геополитичка ситуација на простору Евроазије. – О овоме видети: Срђан Перишић, „Национална безбедност као један од основних чиниоца геополитичког позиционирања Русије у 21. веку”, *Војно дело*, бр. Зима/2010, Београд, стр. 105–106.

¹⁸ Само у првој години примене економске *шок терапије* 1992, бруто друштвени производ је пао за 70% у односу на 1990, да би потом био преполовљен. Национални производ у време Совјетског Савеза у износу од 2000 милијарди USA долара пада на свега 200 милијарди. Царска Русија је 1913. била друга по националном доходу, а СССР трећи, одмах иза америчког и немачког, мањи за трећину. Политика Јељцина и либерала 1991/98. довела је Русију на 95. место. – Велимир Бранковић, „Слом и успон Русије”, *Геополитика*, бр. 21. 2007, Београд, стр. 48–49. Да су размере биле катастрофичне говори и податак да је у периоду 1992/98. превремено умрло 2 милиона грађана Русије (болести, убиства и самоубиства), док је у Првом светском рату настрадало и превремено умрло 1,7 милиона грађана. – Исто.

¹⁹ О овоме видети у: Срђан Перишић, „Геополитичко усмерење спољне политике Русије”, *Војно дело*, лето/2014, Београд, стр. 20.

веза цивилизације. Са њима се може и треба друговати, али вредносни системи су толико различити, да треба постојати не синтеза, већ дијалог.²⁰

Формирањем свог геополитичког блока Русија обнавља своје природно стање империјалне државе, засноване на посебности своје цивилизације. Спречава да буде поново гурнута у домен регионалне државе, као што је било деведесетих година 20. века. Највећи део своје историје она је постојала као империја. Друго, геополитички блок Русије спречава америчку геополитичку стратегију *обуздавања* на простору Евроазије, не само Русије него и Кине и Ирана. Треће, стварају се услови за нови однос са Европом у правцу њеног извлачења из геополитичког атлантизма. Четврто, стварају се услови да се успостави мултиполарни међународни геополитички поредак, без доминације било које светске силе.

Спољнополитичке релације САД и Русије

Односи САД према Русији у суштини не зависе много од промена администрације између републиканаца и демократа. И једни и други имају своје експерте и теоретичаре који дају одређени тон и нијансирају политику према Русији. Тако експерти либерали, блиски демократама, сматрају да је тежиште САД и међународних организација да трансформишу руску државу и друштво по западном либералном концепту, чиме ће се отклонити свака опасност од Русије. Конзервативци, који су ближи републиканцима, истичу да је тежиште у томе да Русији не треба дозволити да поново постане империја, или регионални хегемон, или једноставно велика сила која би тако била супротстављена интересима САД.

Тако, за време републиканске администрације Буша млађег, непосредно пред састанак групе Г-8, у Санкт Петербургу 2006. године, утицајни Савет за спољне послове сачинио је извештај који препоручује властима САД какву политику треба да предузму против Русије. На извештају је радило двадесет политиколога и осталих експерата, међу којима су сенатор Џон Едвардс, бивши заменик државног секретара Строб Талбот, бивши сарадник Савета за националну безбедност САД Марк Бжежински и остали. Извештај је уручен Бушевој администрацији под именом „Неверно понашање Русије, шта могу и треба да учине САД”.²¹ Ту се дефинишу следеће „казнене мере”: 1) Групу 8 вратити на велику седморку, односно искључити Русију из чланства најмоћнијих држава – што је урађено 2014. године; 2) спречити деловање Русије у Светској трговинској организацији; 3) радити на делегитимизацији режима Руске Федерације, односно не признати Путину и његовим сарадницима да су легитимно и демократски изабрани; 4) радити на стварању опозиције у Русији и услова за обојену револуцију и довођење људи лојалних западним вредностима;

²⁰ Александар Дугин, „Евроазијски савез – кључни пол у мултиполарном свету”, *Нова српска политичка мисао*, 3.11.2011. <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/evroazijski-savez-kljucni-pol-u-multipolarnom-svetu.html> (време приступа: децембар 2011).

²¹ Извештај видети на руском језику у издању The Council on Foreign Relations (CFR): *На неверном путу: што может и должен сделать Вашингтон в отношении России и США*, Совет по международным отношениям, 2006. Видети и: Зоран Милошевић, *Путинова политика*, Институт за политичке студије, Београд, 2007, стр. 25.

5) технолошки маргинализовати Русију и спречавати извоз руске технологије у свет; 6) радити на алтернативама руском монополу на гас и енергенте.²²

Али, атлантистичка геополитика наставила се и под администрацијом Барака Обама уз, наравно, одређене специфичности. Наиме, уместо дотадашњег испољавања незадовољства према Русији због њеног глобалног наступа на простору Евроазије, због њене критике унилатералних акција САД, администрација Барка Обама 2008. године се усмерава ка унутрашњој политици у Русији. Лансира се идеја преформатирања америчко-руских односа, под називом „перезагрузка“. То је наишло на одобравање администрације руског председника Медведева.

Ресетовање односа састојало се у политици „два колосека“ (*double track approach*), што је подразумевало да америчко руководство може сарађивати са Москвом по конкретним међународним проблемима (прихватати њене сугестије и решења, њен самосталан наступ у глобалној политици) и истовремено радити са руским друштвом, друштвеним организацијама и опозицијом, како би се Русија постепено политички и друштвено демократизовала по угледу на Запад. Овај приступ давања уступака Русији на међународном плану није ништа нов у америчко-руским односима. То је било заступљено и у другој половини 80-их година у америчко-совјетским односима, и познато је како се завршило по СССР.

Ресетовање односа са Русијом добило је нову димензију 2010. године. Тада је Обамина администрација донела нову Стратегију националне безбедности, где се ставља тежиште на америчко глобално лидерство.²³ У документу се наводи да део одговорности за демократско преобликовање света треба да снесе и међународне организације, а не да се само САД баве мењањем политичких и економских система других држава. Сходно томе, демократизација унутрашње руске политике није задатак само САД већ и међународних организација. Другим речима, демократизација Русије, онако како је дефинишу САД, престаје да буде питање дијалога САД и Русије и постаје међународни проблем, односно потребна је њена интернационализација.

Међутим, политика Обамине администрације према Русији, дефинисане дво-струким колосеком, добила је критику у САД. Посебно су се истицали теоретичари блиски републиканској странци. У критици су најдаље отишли у *Heritage Foundation*. Они су сматрали да америчка оријентација на унутрашњу демократизацију Русије, уз допуштање Москви да се самостално понаша на простору Евроазије и Блиског истока доводи у опасност да Русија постане регионални хегемон. Истицали су да Русија „дестабилизује“ Средњу Азију, Кавказ, настоји да стави под контролу Грузију, Украјину и Молдавију и ситуацију око Нагорно-Карабаха. Према критичарима, администрација Обама нанела је штету и безбедности САД потписавши договор СТАРТ 3 и одустајући тада од питања ПРО у Источној Европи.²⁴

У сваком случају, ресетовање односа са Русијом, по моделу „два колосека“ у периоду 2008–2012, доживело је фијаско. Оно се у суштини на крају свело на покушај изазивања обојене револуције у Москви 2011/2012. године. Наравно, многе америчке

²² Исто.

²³ *National Security Strategy of the United States of America*. The White House. Washington. D.C. May 2010, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (септембар 2013.)

²⁴ Cohen A. and Blank S. „Reset“ Regret: Russian „Sphere of Privileged Interests“ in Eurasia Undermines U.S. Foreign Policy. 2011. Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/>

фондације и НВО уложили су огроман новац на развој руских НВО чији је задатак званично био да демократизују друштво, а у суштини су инструиране и обучаване да смене актуелну власт изазивањем обојене револуције. По преузимању дужности председника Путина 2012. године, Москва је донела закон о иностраним агентима по којем све некомерцијалне организације у Русији, које примају новац из иностранства, добијају статус *иностраног агента*. То значи да морају да пријаве свако финансирање и да се као такви региструју у министарству правде. Тиме се стиче увид јавности о раду тих организација, поготово у сврху коришћења новчаних средстава.²⁵

Војно-политичке релације Русије и САД

Анализа руске геополитике према САД, у првој деценији трећег миленијума, наводи на закључак да Русија настоји да успостави један паритет са САД, али без конфликта. Да би се то постигло нужна је била квалитетна стратешка политика Москве у области безбедности, тј. разоружања и контроле стратешког и другог наоружања. Међутим, то иде веома тешко, јер САД једнострано напуштају споразуме о наоружању или га на различите начине крше.

Наиме, САД су у последњих неколико година начиниле три удара систему међународне безбедности. Први, када су иступиле из *Споразума о ПРО* потписаног 1972. године, што је утицало на целокупни систем споразума који је с муком стваран у периоду хладног рата. Други – нова америчка нуклеарна доктрина која је не само снизила праг евентуалне примене нуклеарног оружја, него га је и фактички превела из домена политичких средстава задржавања у домен стварне употребе. Трећи – признање да је Индија нуклеарна држава и закључивање са њом споразума о најширој сарадњи у нуклеарној области. Тиме су тешко нарушени политички и морални аргументи против ширења нуклеарног оружја.

Према томе, да би Русија могла да успостави један паритет са САД, који је нарушен у домену одбране у корист САД, она настоји да сва четири стратешка споразума са САД – *СТАРТ 1*, *СТАРТ 2*, *Споразум о ракетама средњег и малог дмета* и *Споразум о конвенционалном наоружању у Европи (CFE)* буду кориговани, али тако да дугорочно ограниче могућности САД.

Тако је Русија покренула иницијативу корекције *Споразума о конвенционалном наоружању у Европи (CFE)*, на који је ставила мораторијум 2007. године, настојећи да он обухвати и последице ширења НАТО-а у Европи до којег је у међувремену дошло. Наиме, мораторијум је успостављен из три разлога. Прво, многе државе које су учествовале у споразуму у међувремену су постале чланице НАТО-а, те је сам споразум изгубио свој карактер. Друго, излазак Балтичких држава (Естоније, Летоније и Литваније) из споразума створио је на северозападном делу руске границе простор „ослобођен” од неконтролисаног конвенционалног наоружавања. Треће, отварање база НАТО-а у Бугарској и Румунији. Поред тога, Русији је потребно да *Споразум о ракетама средњег и малог дмета*, који је за њу веома непово-

²⁵ Федералный закон Российской Федерации от 20 июля 2012 г. N 121-ФЗ, <http://www.rg.ru/2012/07/23/nko-dok.html> (време приступа: септембар 2014).

љан, буде директно увезан са осталима – како би имала могућност да искористи следеће варијанте: или да тај споразум буде напросто одбачен или да буде замењен поузданијим споразумом СТАРТ.

С тим у вези, Русија је покренула разговоре са САД о новом споразуму о смањењу нуклеарног оружја који би наследио реализовани СТАРТ 1 и одбачени СТАРТ 2. Тако је априла 2010. године у Прагу потписан нови СТАРТ 3 (рус. СНВ 3), који обавезује обе државе да своје стратешко наоружање смање на по 1550 нуклеарних глава и 800 носача на бојевом дежурству. Овај споразум је у руским академским круговима оцењен као веома повољан за Русију. Тако, председник Академије за геополитичке експертизе, Леонид Ивашов, каже: „Русија, потписујући овај споразум, није подлегла притиску Американаца. Она се успела ослободити, тзв. окова контроле, када Американци (у претходним споразумима – прим. аутора) нису само контролисали производњу балистичких ракета, него и маршруте кретања мобилних ракетних комплекса. Сада, под условима уговора, то неће бити.”²⁶ Ивашов такође наглашава да Русија није „могла добити то да Американци откажу развој своје ПРО”. Међутим, јасно је ставила до знања да „уколико америчка ПРО нас буде угрожавала, Русија има право да напусти СНВ 3”²⁷.

Видимо да је једна од главних тема у односима Русија – САД (НАТО) управо питање развоја америчке ПРО (*National Missile Defense* – систем против ракетне одбране) и њеног ширења изван територије САД. Иначе, Вашингтон је још 2002. године једнострано напустио *Споразум о ПРО* из 1972. године управо да би га могао разместити у Европи, Средоземљу, Далеком истоку, Гренланду и Турској. Тако су Пољска, Чешка и Мађарска изјавиле спремност да се на њиховој територији инсталира америчка ПРО. Најдаље је отишла Данска која је 2004. године дозволила да се, у Тули на Гренланду, постојећи радар замени савременим радарским системима из састава америчке ПРО. Велика Британија је исте године дозволила да се на њеној територији размести ракете пресретачи из ПРО. На самиту НАТО-а у Бриселу 2007. године дата је једногласна поддршка општеевропском систему ПРО под америчком контролом. Русија је све ове активности схватила као угрожавање сопствене безбедности. Тако је председник Комитета за одбрану и безбедност Савета федерације Русије, Вјачеслав Попов, изјавио да ће „сви елементи ПРО бити објекти првог удара у земљама у којима су инсталирани”, чиме владе тих земаља „своју земљу и своје становништво директно угрожавају”²⁸.

Тема ширења америчке ПРО била је главна на 22. самиту НАТО-а у Лисабону, новембра 2010. године. На том самиту је и конкретно најављено стварање тзв. ЕвроПРО (европске противракетне одбране), али под контролом НАТО и САД. Иначе, гост самита, на заседању Савета Русија – НАТО, био је руски председник Дмитриј Медведев. Он је позван на фону изградње дијалога и партнерства између НАТО-а и Русије. Међутим, сви предлози Медведева у вези са развојем европске ПРО дочекани су са ћутањем или неодобравањем. Медведев је изнео став да је Русија сагласна за изградњу јединствене ПРО у Европи уколико руски интереси буду при-

²⁶ Сергей Балмасов, Вадим Трухачев, „Договор СНВ под руку с ядерной доктриной”, *Правда*, Москва, 08. април 2010, <http://www.pravda.ru/world/08-04-2010/1026718-snv-0/> (време приступа: мај 2010).

²⁷ Сергей Балмасов, Вадим Трухачев, исто.

²⁸ Видети текст на интернет издању руских *Новости Федерации*: „Противоракеты можно победить только здоровым прагматизмом”, Москва, 04.02.2008., <http://www.regions.ru/news/power/2122632/> (време приступа: мај 2010).

хваћени, тј. уколико се Русији омогући да активно учествује у ЕвроПРО. Свако наметање искључиво готових решења за Русију је неприхватљиво. То је Медведев и нагласио пред руским парламентом, крајем новембра 2010. године: „У наредно десетлеће чека нас следећа алтернатива: или ћемо постићи споразум о ПРО и створити целовити заједнички механизам сарадње, или ће (ако нам не успе да нађемо конструктивни договор) почети нова спирала трке у наоружању. И нама остаје само да донесемо одлуку о размештању нових ударних средстава.“²⁹

Владимир Путин је, у интервјуу датом новинару SNN, био и оштрији рекавши: „Ако на наше предлоге буду дати само негативни одговори и, ништа више, ако се поред наших граница појаве додатне претње у виду нове варијанте трећег позиционог рејона (ПРО – прим. аутора), онда ће Русија бити у обавези да осигура своју безбедност на разне начине: инсталацијом нових ударних комплекса против претњи које се буду стварале на нашим границама, стварањем нових средстава ракетно-нуклеарне технике. То није наш избор, ми то не желимо. Није то никаква претња, ми само саопштавамо шта све нас очекује ако се не будемо могли договорити о заједничком раду... Кажете да то радите због иранске нуклеарне претње. Али, таква претња засад не постоји. Ако радари и антиракрете буду размештени покрај наших граница, чак и 2015. године, они ће радити против нашег нуклеарног потенцијала. И наравно да нас то забрињава...“³⁰

Очигледно је да ће у будућности сарадња Русије и НАТО-а зависити од тога каква ће договор Москва и Брисел постићи око ПРО. Главни проблем може да буде да, уместо дијалога две једнаке стране, САД покушају да Русију ставе пред свршен чин. Ако дође до таквог развоја догађаја – то ће условити нови хладни рат.

Русија и Европска унија

Европска унија представља главног партнера Русије у Европи, пише у документу *Преглед спољне политике Руске Федерације* из 2006. године.³¹ Активан однос Русије и ЕУ био је дефинисан *Споразумом о партнерству и сарадњи (Соглашења о партнерству и сарадњи)*, који је ступио на снагу 1. децембра 1997. године.³² Приоритетно питање Русије је обнављање преговора по питању овог базичног договора Русија–ЕУ имајући у виду да је рок споразума истекао у децембру 2007. године.

²⁹ Стенограм иступања Дмитрија Медведева Федералном парламенту, 30.11.2010. године. Стенограм видети под насловом: „Послание Президента Федеральному Собранию“ на <http://kremlin.ru/transcripts/9637> (време приступа: децембар 2010).

³⁰ Стенограм интервјуа премијера В. Путина америчком новинару SNN, Лари Кингу. Стенограм видети на сајту: <http://premier.gov.ru/events/news/13147/> (време приступа: децембар 2010).

³¹ *Преглед руске спољне политике, (Обзор внешней политики Российской Федерации)*, видети на интернет страници МИП Русије, http://www.mid.ru/brp_4.nsf/sps/690A2BAF968B1FA4C32572B100304A6E (време приступа: март 2014)

³² *Споразумом о партнерству и сарадњи* видети на интернет страници Представништва Русије у ЕУ, http://www.russianmission.eu/userfiles/file/partnership_and_cooperation_agreement_1997_russian.pdf (време приступа: јули 2010).

Тако су на самиту Русија–ЕУ, у мају 2005. године, дефинисане четири групе области у којима ће се развијати сарадња: 1) економија, 2) слободе, безбедност и правосуђе, 3) спољна безбедност, 4) наука, образовање и култура. Нерешено питање у односима представља захтев ЕУ да Русија ратификује *Договор о Енергетској повељи* и потписивање *Протокола о транзиту*. Као једно од питања разговора са ЕУ је и Калињинградска област и транзит ка Калињинграду преко Литваније која је у ЕУ. Поред тога, постоји и питање права руске националне мањине у Литванији и Естонији.³³ Самити Русија–ЕУ редовно се одржавају два пута годишње.

Већ сам преглед ових питања у односима Русија–ЕУ говори да је геополитика Русије према Европској унији усмерена ка изградњи једног равноправног партнерства. С тим у вези, Владимир Путин каже: „Развој вишепланских веза са ЕУ је принципијелни избор Русије... Реално гледајући на ствари Русија намерава да своје односе са ЕУ гради на договорним основама и принципима стратешког партнерства... Желим да подвучем да смо у том партнерству спремни да идемо максимално далеко. Природно, подразумевајући да и партнери пређу своју деоницу пута.”³⁴

Међутим, ЕУ није равноправно третирао Русију. На свим самитима Русија–ЕУ испољавана је тенденција условљавања и вршења притиска на Русију. Саветник Путина, политиколог Сергеј Марков наводи: „ЕУ се прибојава стабилне, јаке и развијене Русије. Наиме, последњих 15 година Запад се навикао на слабу и несигурну Русију, а сада их Путин и брз економски раст Русије натерао да промене мишљење. Русија је ојачала... а управо ту чињеницу ЕУ тешко прихвата. Није им драго да морају узимати у обзир и руске интересе... ЕУ није монолитно и јако тело да може створити заједничку спољну политику према Балкану, Турској, Блиском истоку, а сада наједном граде заједнички интерес према постсовјетском простору. Јасно је да се управо на том простору сукобљавају наши и њихови интереси. ЕУ сматра Русију својим противником у борби за постсовјетске државе. Друго, појавио се проблем енергетског партнерства.”³⁵

Неслагање по питању ратификовања *Енергетске повеље* створило је климу „енергетског егоизма” који подразумева само безбедност потрошача, тј. ЕУ, у смислу сигурне испоруке нафте и гаса, али не и безбедност произвођача (Русије), у смислу стабилне и поуздане потражње. Исто тако, *Енергетска повеља* користи самој малој групи најразвијенијих земаља, тј. англо-америчким корпорацијама, које по повељи једино имају могућност да учествују у транспорту енергената. Због тога је Русија понудила свим земљама закључивање билатералних уговора који подразумевају испоруку из Русије, али истовремено и улагања тих земаља у пројекте.

Билатералним односима са Немачком, Италијом и Француском, Русија не остварује само економске циљеве, већ је дала подршку неоствареној тежњи да се формира европски безбедносни систем мимо структура НАТО-а. У том правцу је и подршка Русије да Немачка постане члан Савета безбедности УН, што су опет, блокирали Велика Британија и САД, наравно из својих геополитичких разлога усмерених ка спречавању израстања ЕУ у самосталног геополитичког фактора одвојеног од НАТО и САД, тј. од атлантизма.

³³ Основна питања Русија–ЕУ су преузета из *Прегледа спољне политике РФ*, исто.

³⁴ „Путин: „Русија у догледној будућности неће у ЕУ”, *РИА Новости*, 25.03. 2007, превод на: <http://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg34527.html> (време приступа: април 2007)

³⁵ Владо Вурушић, „Путин ће бити други Ксиаопинг”, интервју саветника председника Русије Сергеја Маркова, превод на: <http://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg33571.html> (време приступа: септембар 2009)

Анализа стратегије Русије открива да сарадња са ЕУ треба да буде усмерена ка изградњи аутономне Европе у односу према САД. Због тога Кремљ тражи да ЕУ прихвати стварање стабилне и уравнотежене европске безбедности која не би зависила од америчког војног „кишобрана”. С тим у вези, Русија се залаже за постављање ОЕБС-а на квалитативно нов начин, јер је Организација европске безбедности и сарадње „постала једностранни инструмент обезбеђења спољнополитичких интереса САД и неких земаља Запада у односу према другим члановима организације. ОЕБС служи као облик притиска на нечланице НАТО-а и ЕУ у циљу измене вектора политичке оријентације.”³⁶ Другим речима, ОЕБС се усмерио на измену режима у блиском окружењу Русије.

Поред тога, један од озбиљних проблема који стоји у односима Русије и ЕУ јесте што се ОЕБС служи политиком двоструких стандарда у дефинисању и спровођењу политике мањинских права, тако што су етничка права дефинисана појмом безбедности. То се одвија на тај начин што је ОЕБС-у дат мандат да надзире статус националних мањина када етничке размирице и сукоби прете међународној безбедности, а не када су универзална мањинска права нарушена. Међутим, оно што је индикативно јесте да је овакво посматрање етничких права кроз призму безбедности пре свега усмерено ка Русији, земљама блиског окружења Русије и Балкана.

Политика двоструких стандарда уочава се и у различитом схватању појма безбедности, и у недоследностима ОЕБС-а међу самим овим земљама. Наиме, ОЕБС званично дефинише безбедност као „механизам који има за циљ да спречи оружане сукобе између држава” али у стварности, у политици према Русији и земљама у окружењу Русије, безбедност не подразумева само одсуство рата него и „развој” политике људских права, схваћених као на Западу, наметање неолибералних стандарда, итд.³⁷ Исто тако, недоследност се огледа у томе што ОЕБС има различите аршине и унутар самих земаља у транзицији.³⁸

Повезивање питања безбедности са етничким питањима веома иритира Русију. Двоструки стандарди, различито одређење и примена појма безбедности, ни у ком случају не доприносе решавању националних сукоба.³⁹ За то време, отворено гажење не само етничких права руске мањине у балтичким државама, него и њихових људских права и слобода, не изазива реакцију ове организације, без обзира на то што Руси чине између 35 и 45% становништва у овим земљама. Исто тако, положај рускојезичког становништва у

³⁶ Преглед руске спољне политике, (*Обзор внешней политики Российской Федерации*), исто.

³⁷ Двоструки стандард најбоље се види у односу Запада према Турској која не само да нема развијену политику мањинских права, него мањине (Курде, Јермене,...) излаже директној асимилацији и прогону. Сукоби Турске са курдским покретом за Запад не представљају претњу међународној безбедности, чак ни када Турска, ради елиминације курдских тежњи за државом, војно интервенише у суседном Ираку.

³⁸ У Словачкој је ОЕБС захтевао школе на матерњем језику за мађарску мањину, али није подржао захтеве за територијалном аутономијом. У Србији је ОЕБС захтевао не само албанске школе већ и универзитет на албанском језику и враћање Косову територијалне аутономије. По чему се народи у БиХ присиљавају да заједно живе, док се истовремено Србија присиљава на давање територијалне аутономије, а затим и независности Албанцима?

³⁹ Међутим, најтежа последица оваквог понашања ОЕБС-а огледа се у следећем: прво, приступ заснован на појму безбедности даје националним мањинама мотив за изазивање сукоба и размирица са већинском нацијом, чак и када тих сукоба и нема. Отвара се простор за применом насиља и радикализовањем сопствене нације. Циљ је једноставан – насилно, па чак и оружаним путем, доћи на власт у одређеној самоуправи, чиме ће се позорност светског мњења појачати, а самим тим и „активност” и злоупотреба ОЕБС-а. Школски пример злоупотребе улоге ОЕБС-а јесте његова активност у случају Косова и Метохије.

Украјини за ОЕБС је био непримећен. Управо је ситуација са руским језиком у Украјини била повод за избијање грађанског рата 2014. године. ОЕБС има различите аршине и очито да је у питању геополитика Запада предвођена Сједињеним Државама.

Пропала политика ОЕБС-а у Грузији, која не само да није спречила ратни конфликт Грузије са Јужном Осетијом, Абхазијом и Русијом, него је била у служби интереса САД, довела је до обнављања захтева Русије, током 2008/09, да се приступи изради новог колективног уговора о безбедности у Европи. Наиме, Русија не жели да види ЕУ као америчког „пијуна” у антирусској политици. Она настоји да односи Русија –ЕУ и ЕУ–САД не буду спутавани оквирима НАТО-а, јер је то битан услов изградње мултиполарног поретка и у самој Европи. Иако постоје назнаке да је могућа независна политика ЕУ, независна од САД, пут до остваривања те самосталности је дуг. Вашингтон неће дозволити да Европа према Русији има самосталну политику. То се веома видљиво и брзо показало на примеру Украјине 2014. године.

Међутим, имајући у виду чињеницу зависности Европе од геополитичких интереса САД, Русија настоји да колико може промени тај однос. У складу са својом геополитиком и стратегијом националне безбедности према европским земљама, као и према НАТО, Русија је покренула иницијативу о закључењу новог Договора о европској безбедности. Суштина овог предлога је да систем европске безбедности треба да буде једнак за све земље и да треба да уједини евроатлантски простор на основу једнаких правила за све.⁴⁰ Конкретан пројекат новог уговора о европској безбедности презентован је на министарској конференцији ОЕБС-а у Атини, крајем новембра 2009. године.⁴¹ У пројекту се предлаже дефинисање безбедности на основу следећих правила:

- не обезбеђивати сопствену безбедност на рачун безбедности других;
- не допуштати акције у оквиру било којих војних савеза или коалиција које би слабиле општи безбедносни простор;
- не дозволити да развој било којих војних савеза угрози безбедност осталих учесника договора.

Пројекат прецизира да потписници споразума не могу да уступају своју територију или да користе територију других потписника за припрему оружаних напада на једну или више држава које су потписале споразум.⁴² Уколико руководство неке државе сматра да нека од држава учесница споразума угрожава њену безбедност, то руководство има право да затражи информацију о чињеницама које изазивају сумње и да одговор проследи свим осталим чланицама.⁴³ За разматрање питања безбедности, неслагања и спорова, предвиђају се механизми консултација, сазивања

⁴⁰ Први пут ову идеју је поменуо председник Русије Дмитриј Медведев, у јуну 2008. Подршку је добио од италијанског и француског председника Ђ. Наполитана и Н. Саркозија. Конкретније принципе Медведев је изложио на конференцији октобру 2008. у Евијану, као и током посете Србији у октобру 2009. године.

⁴¹ Пројекат **Договора о европској безбедности** (*Проект Договора о европейској безбедности*) има 14 тачака и послат је на адресе свих европских председника, као и међународних организација. Пројекат предвиђа да споразум потпишу „све државе евроатлантског и евроазијског пространства од Ванкувера до Владивостока”, Европска унија, ОЕБС, ОДКБ, НАТО и ЗНД. Документ би ступио на снагу кад га буде потписало најмање 25 држава и организација. Текст Пројекта видети на официјелном сајту председника Русије: <http://www.kremlin.ru/news> (време приступа: децембар 2009).

⁴² *Пројекат Договора*, члан 2, став 3.

⁴³ *Пројекат Договора*, исто, члан 5.

редовних и ванредних конференција. Конференција се може организовати на предлог не мање од два учесника споразума, а на њој морају да учествују најмање две трећине земаља које су споразум потписале.⁴⁴

Какав је одговор добила Русија од западних земаља, а пре свега од САД, на конкретно предложени пројекат нове европске безбедности? Суштина одговора била је у ћутању ЕУ и млаком прихватању могућности дијалога од неких земаља Европе. Главни противник су САД. Оне су се супротставиле и војном осамостаљивању Европске уније.

Међутим, овај Пројекат Русије може да створи корисни дискурс који би, опет, довео заинтересоване стране до неког облика консензуса о проблемима европске безбедности. Наиме, очито да многи у Европи схватају о каквом се анахронизму актуелног система безбедности ради. То се, пре свега, види код старих чланица ЕУ. Италија и Француска су 2008. начелно прихватиле могућност дијалога на ову тему. Многим је јасно да квалитетне безбедности у Европи нема ако је Русија искључена из тог питања. То је појачано чињеницом да су земље ЕУ све више економски повезане са Русијом. Питање безбедности тиме добија додатни импулс. Русији, али и многим другим земљама, у интересу је да се ово питање постави на квалитетнији ниво, како би се неравномерности у глобализационим процесима колико толико ублажиле и ослободиле додатних опасности. Исто тако, Русији је у интересу да са Западом, а пре свега са ЕУ, оствари ефикасну технолошку сарадњу, јер се суочава са неопходношћу сопствене модернизације. То је незамисливо без стабилних односа са ЕУ. Управо на овим базичним елементима могао би се постићи договор о новој безбедносној архитектури Европе.

Руско виђење Европе представљено је и кроз анализу спољнополитичких стручњака из руског Савета за спољну политику и одбрану, и из Међународног дискусионог клуба „Валдај”. Они истичу да ЕУ, као исцрпљен пројекат, треба да прерасте у један стварни *Савез Европе* који ће обухватати све европске државе без обзира на то да ли су у ЕУ. Изградња новог *Савеза Европе* кретала би се у фазама, постепено. Прво би се регулисала производња и проток роба и услуга, транспорт енергената и сл. Створио би се јединствен енергетски комплекс на равноправним основама у којем би били заступљени интереси и произвођача и потрошача енергије.⁴⁵ Други корак је координација спољне политике и политике безбедности. У том правцу неопходно је приступити „демилитаризацији европске политике”, чиме би се и коначно превладала војностратегијска подела у Европи. Решење је у реализацији руског предлога *Договора о колективној европској безбедности*.⁴⁶

Концепт прерастања ЕУ у стварни *Савез Европе* добио је и свој конкретни израз у Путиновом геополитичком концепту – „Европа од Лисабона до Владивостока”. Путин је ову концепцију представио у Берлину на сусрету са канцеларком Ангелом Меркел и немачким привредницима у организацији немачких новина *Süddeutsche Zeitung*, крајем

⁴⁴ Пројекат Договора, исто, члан 4.

⁴⁵ Сергџ Караганов, Т. Бордачев, И. Иванов, Ф. Лукъянов, М. Ентин, *К Союзу Европы*, Аналитический доклад, «Валдаи», С. Петербург – Москва – Кизи – Валаам, 2010, стр. 26–27. О овоме видети и: Срђан Перишић, „Геополитичко усмерење спољне политике Русије”, *Војно дело*, лето/2014, Београд, стр. 14.

⁴⁶ Сергџ Караганов и др., исто, стр. 29–30.

новембра 2010. године.⁴⁷ Према Александру Дугину овај геополитички концепт је у потпуности сагласан са телурократским (континенталним) геополитичким карактером Евроазије и држава и народа на њеном простору. Пре свега, то се види у Путиновом предлогу да се изгради јединствени економски простор од Лисабона до Владивостока, тј. Евроазијски савез. Затим, јединствен енергокомплекс, где би европски потрошачи и руски ресурси нашли заједнички интерес. Развој науке и образовања је према Путину, истиче Дугин, следећа област повезивања Русије и Европе. Јединствен безвизни режим од Лисабона до Владивостока, јача социјалну интеграцију и, према Путину, у складу је са економским, финансијским, енергетским и академским повезивањима.⁴⁸

Без обзира на све иницијативе Русије о неопходности квалитетнијег сагледавања безбедносне, енергетске и економске политике на европском континенту – оне нису добиле адекватан одговор, већ само симпатије неких политичких кругова у Европи. И опет је главни противник свих руских иницијатива америчка геополитика.

Одбацивање руских иницијатива у вези са изградњом новог безбедносног, енергетског и војног устројства у Европи довели су до тога да се 2013. и 2014. године Европа и Русија нађу у једном својеврсном геополитичком расколу.

Уместо закључка: геополитика раскола Европе и Русије

Фијаско „перезагрузке“, тј. ресетовања односа између Русије и САД, у периоду 2008–2012, покушај изазивања обојене револуције у Москви 2011/2012, грађански рат у Сирији, кијевски пуч, присаједињење Крима Русији, грађански рат у Украјини, увели су односе Русије са САД у сасвим нову фазу. Од 2014. године Русија и САД улазе у период односа који је сличан хладном рату. С тим у вези, геополитичко суочењавање ове две светске силе на простору Евроазије добија видљивији тон. Трка у наоружавању, размештање америчке ПРО у Европи, увођење економских санкција Русији, блокирање њених енергетских пројеката, манипулације на светском тржишту са ценама енергената, области су где се то најбоље уочава.

С друге стране, Русија геополитички реагује у Украјини. Иако је 2013. године имала низ спољнополитичких, дакле геополитичких успеха, као што је блокирање припремљене америчке интервенције у Сирији, чиме су САД по први пут после хладног рата заустављене у свом ратном наступу, опрезну политику, која је претходно вођена према Украјини, САД су искористиле. Грађански рат у Украјини директно је усмерен и против Русије и против Европе. Спречава се економско повезивање ова два блока, изазивањем раскола.

За то време Европа представља само одскочну даску, како то каже амерички геостратег Бжежински, за америчко обуздавања Русије. Она нема свој геополитички идентитет, нити независну геостратегију која би дала адекватне одговоре на нарастајућу кризу између Русије и Запада.

⁴⁷ *Süddeutsche Zeitung* „Putin: Plädoyer für Wirtschaftsgemeinschaft Von Lissabon bis Wladiwostok“, 25.11.2010. <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/putin-plaedoyer-fuer-wirtschaftsgemeinschaft-von-lissabon-bis-wladiwostok-1.1027908> (време приступа: децембар 2010).

⁴⁸ Александар Дугин, „Великая Европа от Лиссабона до Владивостока“, <http://geopolitica.ru/Articles/1126/> (време приступа: децембар 2010).

Од самог почетка украјинске кризе, крајем 2013. године, Вашингтон је главни играч извлачења Украјине из Руске геополитичке орбите. Европа нема никаквог утицаја на збивања, већ је само извршилац америчких захтева. Главни геополитички циљ Вашингтона јесте да се у Украјини створи сукоб који ће дуго трајати, како би били уништени сви мостови сарадње Русије и ЕУ. Наравно, безрезервну подршку наступу у украјинским збивањима, као и у односу према Русији, Вашингтон има од неких европских држава. Пре свега од Британије, Балтичких земаља и Пољске. За то време земље старе Европе (Немачка, Француска, Италија) немају снаге да се одупру таквој политици САД. Могу само да сагледавају сигурну штету удаљавања од Русије. Утицајни немачки политички недељник *Der Spiegel* наводи: „Европска унија није се озбиљно интересовала за разлоге због којих је Русија била забринута продором НАТО и ЕУ у Источну Европу... Европским политичарима је недостајала ширина у гледању на Украјину, а фалила им је и способност да препознају конфликт који се приближавао. Знаке за узбуну игнорисала је и канцеларка Ангела Меркел... Резултат је: расте отуђеност између Русије и Европе, а за саму Украјину криза ће имати катастрофалне последице.“⁴⁹

Другим речима, Европа је због слеђења америчког интереса у обуздавању Русије у Украјини изгубила саму Русију. Наступа раскол Европе и Русије.

Раскол између Европе и Русије је класични англо-амерички геополитички концепт познат под појмом *санитарни кордон*, настао 1918. године. Дефинисао га је енглески теоретичар Макиндер, а чини суштину атлантистичке геополитике у Европи од краја Првог светског рата до данас. *Санитарни кордон* или како је означен немачким ауторима – *Ђаволи појас* (нем. *Teufels Gürtel*) обухвата Источну Европу, од Балтика до Јадрана. Представља појас који не сме бити под контролом ни Европе ни Русије. Појас омогућава вечити раскол између Русије и Немачке, две телуократске силе чије би евентуално економско, војно и политичко повезивање заувек зауставило атлантистичке (англо-америчке, тј. западне) аспирације над управљањем и Европом и Евроазијом.

Између два светска рата земље које су чиниле *санитарни кордон* биле су под потпуном контролом Велике Британије (Пољска, Чехословачка, Краљевина Југославија и једно време делимично Мађарска и Румунија). Совјетска Русија и Немачка нису имале утицаја. После Другог светског рата, англо-америчка геополитика изгубила је *санитарни кордон*, јер су све земље биле у саставу совјетског блока. Међутим, *санитарни кордон* је замењен *гвозденим завесом*. Тиме је концепт постојања раскола у Европи и даље егзистирао блокирајући било какву могућност обједињавања Европе, тј. сарадњу Европе и Русије, Немачке и Русије.

Нестанком Совјетског Савеза нестаје и гвоздена завеса, али није нестала идеја раскола. Америчка геополитика наставља са покушајима да се обнови *санитарни кордон* који ће и даље вршити улогу раскола, односно обухватати оне земље источне Европе које, иако су формално чланице ЕУ – у суштини своју политику регулишу у складу са интересима САД, а не водећих држава у ЕУ. Тако се појам *санитарни кордон* 2003. година мења у назив *Нова Европа* (енгл. *New Europe*).⁵⁰ Земље *Нове Евро-*

⁴⁹ „Summit of Failure: How the EU Lost Russia over Ukraine”, *Spiegel Online International*, issue 48/2014 (November 24, 2014), <http://www.spiegel.de/international/europe/war-in-ukraine-a-result-of-misunderstandings-between-europe-and-russia-a-1004706.html> (време приступа: новембар 2014).

⁵⁰ Donald H. Rumsfeld, *Secretary Rumsfeld Briefs at the Foreign Press Center*, January 22, 2003. <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1330> (време приступа: јануар 2014.). Видети и: Rumsfeld, Donald. *Known and Unknown: A Memoir*, Penguin Group, New York, 2011, стр. 444-445.

ле, које су као чланице ЕУ највише усмерене ка САД и практично испуњавају атлантистички концепт раскола између Русије и Европе, тј. Русије и Немачке, јесу Пољска, Балтичке земље, Румунија, делимично Чешка, Словачка и Бугарска.

Геополитичко сучељавање Русије и САД у Украјини крајем 2013. и током 2014. године омогућило је идеалну ситуацију да атлантистичка геополитика САД оствари и дефинитивни успех у *раскољавању* Европе и Русије. Европска унија је у украјинским збивањима маргинализована и следи амерички интерес. Поставља се питање да ли и политика Немачке иде у правцу раскола? Ако је тако, зашто се Немачка определила у смеру подршке геополитици атлантизма, имајући у виду да је од 2001. године исказивала независно мишљење у међународним пословима у односу на САД, при чему је остварила до тада невиђену економску сарадњу са Русијом?

Можда се одговор крије у аналитичком извештају немачког Института за науку и политику, који је у октобру 2013. године објављен за потребе немачке владе. Ради се о документу под насловом *Нова снага – нове могућности: елементи немачке спољне и одбрамбене политике у свету који се мења*.⁵¹ Наиме, документ јасно наводи да је Немачка израсла у економску снажну и водећу државу у Европи и, сходно томе, мора да појача своју спољнополитичку активност, као и да дефинише јачу војну присутност изван земље. Међутим, каже се да је напретку Немачке допринела глобализација економских и политичких односа у свету, те да је она позвана да тај поредак штити. Дакле, она види своју корист у заштити постојећег међународног поретка. У документу се наводи да се свет увелико променио у односу на период пре 15–20 година, када је био јасно униполаран. Такође, каже се да на међународној сцени израстају нове снажне државе, да се свет карактерише све већом хетерогеношћу – што може угрозити немачки напредак. С тим у вези, Русија се дефинише као земља *изазивач (Herausforderer)*, а САД као спољнополитички савезник и партнер.

Дакле, Русија је *изазивач* Немачкој политици, без обзира на стратешко партнерство у економији ове две земље. То се јасно уочава у немачком инсистирању да се Европској унији придружи не само Украјина, него и Молдавија, Грузија и Јерменија – дакле простори који директно залазе у геополитичку орбиту Русије. Очита намера Немачке јесте да у геополитичком сучељавању Русије и САД у Украјини подржи САД, сматрајући да ће се, после геополитичког пораза Русије, већ увелико ослабљене САД више оријентисати на Далеки исток и сучељавање са Кином, те да ће простор Европе остати ексклузивни интерес Немачке. До тада је нужно подржати силу (САД) која промовише економску глобализацију, а због које Немачка и има енормну економску добит. Вероватно је израчунато и да губици Немачке у санкцијама према Русији не могу бити већи од добити кроз глобализацију.

Међутим, очито да Немачка политика не уочава да раскол између ње и Русије, који као производ англо-америчке геополитике, није само усмерен према Русији, да што више Русију удаљи од Европе и тиме је сведе на обичну регионалну државу без геополитичких амбиција. Раскол је усмерен и према Немачкој без обзира на то што САД остављају слободу и простор Немачкој да у Европи, посебно у источној и на Балкану, остварује своје интересе. Прво, Русија неће геополитички одустати од

⁵¹ Видети: *Neue Macht Neue Verantwortung*, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin 2013, http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/projekt_papiere/DeutAussenSicherhpol_SWP_GMF_2013.pdf (време приступа: фебруар 2014).

Украјине, као ни од Молдавије. Јерменија је одбила придруживање Европској унији и у октобру 2014. године приступила Царинском савезу, тј. од 1. јануара 2015. године постаје чланица новог Евроазијског економског савеза. Грузија је територијално онемогућена да делује као држава. Русија је у новембру 2014. године са Абхазијом потписала војни савез о одбрани те самопроглашене републике. Друго, раскол у суштини онемогућава Немачку да се исказе као водећа држава Европе, јер ће сукоб у Украјини трајати још неколико година. Он ће само заоштравати ситуацију уместо да се остварује сарадња са Русијом.

Према томе, немачка рачуница да ће се Русија геополитички повући из Украјине неће се остварити. Украјина је простор на којем се Русија изграђује као геополитичка сила. Поред тога, Украјина нема никакве шансе да постане део ЕУ. За то време раскол ће да одигра онај други део своје улоге – Европа и Немачка ће и даље бити под геополитичком контролом атлантизма и САД.

Литература

[1] Балмасов, С, Трухачев, В.: „Договор СНВ под руку с ядерной доктриной”, *Правда*, Москва, 08. април 2010, <http://www.pravda.ru/world/08-04-2010/1026718-snv-0/>

[2] Barnes, T.: (1982). Formerly Cambridge Historical Journal "The Secret Cold War: The CIA and American Foreign Policy in Europe 1946-1956 Part II". *The Historical Journal*: 649–670.

[3] Бжежински, З.: *Велика шаховска табла*, ЦИД Подгорица, 1999.

[4] Бранковић, В.: „Слом и успон Русије”, *Геополитика*, бр. 21. 2007, Београд.

[5] Вурушић, В.: „Путин ће бити други Ксиаопинг”, <http://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg33571.html>

[6] Гризлов, Б.: „Идеологија руског конзерватизма – это идеологија заботы обо всех гражданах страны”, новембар 2010, «Идеологија и програмни документ». <http://edinros.ru/er/text.shtml?10/9148,110031>

[7] Дугин, А.: „Евроазијски савез – кључни пол у мултиполарном свету”, *Нова српска политичка мисао*, 3.11.2011. <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/evroazijski-savez-kljucni-pol-u-multipolarnom-svetu.html>

[8] Дугин, А.: „Велика Европа од Лиссабона до Владивостока”, <http://geopolitica.ru/Articles/1126/>

[9] Дугин, А.: „Рат за азијски Балкан”, *Геополитика* бр. 6, Београд, 2002.

[10] Doolittle, J.: Doolittle Report on CIA Covert Activities, <http://cryptome.org/cia-doolittle.pdf>

[11] *Ехо Москве*, Закон о заштити деце од пропаганде нетрадиционалних сексуалних односа, <http://www.echomsk.spb.ru/blogs/EchoSPB/15197.php>

[12] Зиновјев, А.: *Велика прекретница: критика западне хегемоније*, Наш дом, Београд, 2000.

[13] Зиновјев, А.: *Запад*, Наш дом, Београд, 2002.

[14] Јединствена Русија, „Предвыборная Программа Всероссийской политической партии 'Единая Россия' 'План Путина – достойное будущее великой страны'.” <http://www.rg.ru/2007/11/09/er.html>

[15] Караганов, С., Бордачев, Т., Иванов, И., Лукьянов, Ф., Ентин, М.: *К Союзу Европы*, Аналитический доклад, «Валдаи», С. Петербург – Москва – Кизи – Валаам, 2010.

[16] Keene G.: *Telegram, George Kennan to George Marshall February 22, 1946*. Harry S. Truman Administration File, Elsev Papers. Retrieved 27 June 2011.

[17] Милошевић, З.: *Путинова политика*, Институт за политичке студије, Београд, 2007.

[18] Mackinder, H.: *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*, Washington, DC: National Defence University Press, 1996.

[19] *National Security Strategy of the United States of America*. The White House. Washington. D.C. May 2010,
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf

[20] *Новости Федерации*: „Противоракеты можно победить только здоровым прагматизмом”, Москва, 04.02.2008., <http://www.regions.ru/news/power/2122632/>

[21] Перишић, С.: „Геополитичко усмерење спољне политике Русије”, *Војно дело*, лето/2014, Београд.

[22] Перишић, С.: „Национална безбедност као један од основних чиниоца геополитичког позиционирања Русије у 21. веку”, *Војно дело*, бр. Зима/2010, Београд.

[23] *Преглед руске спољне политике, (Обзор внешней политики Российской Федерации)*, http://www.mid.ru/brp_4.nsf/sps/690A2BAF968B1FA4C32572B100304A6E

[24] Путин, В.: излагање на Минхенској конференцији о безбедности 2007. године.
http://tours.kremlin.ru/appears/2007/02/10/1737_type63374type63376type63377type63381type82634_118097.shtml

[25] *РИА Новости*, 25.03. 2007, „Путин: „Русија у догледној будућности неће у ЕУ”, превод на: <http://www.mail-archive.com/sim@antic.org/msg34527.html>

[26] Rumsfeld, D.: *Secretary Rumsfeld Briefs at the Foreign Press Center*, January 22, 2003.
<http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1330>

[27] Rumsfeld, D.: *Known and Unknown: A Memoir*, Penguin Group, New York, 2011.

[28] Симић, Д.: *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.

[29] Spykman N., Nicholl, H.: *The geography of the peace*. Hamden, Conn. Archon Books [1969, ©1944].

[30] *Süddeutsche Zeitung* „Putin: Plädoyer für Wirtschaftsgemeinschaft Von Lissabon bis Wladiwostok”, 25.11.2010. <http://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/putin-plaedoyer-fuer-wirtschaftsgemeinschaft-von-lissabon-bis-wladiwostok-1.1027908>

[31] *Spiegel Online International*, „Summit of Failure: How the EU Lost Russia over Ukraine”, issue 48/2014 (November 24, 2014).

[32] *Споразумом о партнерству и сарадњи*
http://www.russianmission.eu/userfiles/file/partnership_and_cooperation_agreement_1997_russian.pdf

[33] Stiftung Wissenschaft und Politik, *Neue Macht Neue Verantwortung*, Berlin 2013,
http://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/projekt_papiere/DeutAussenSicherhpol_SWP_GMF_2013.pdf

[34] Стенограм Дмитрија Медведева Федералном парламенту, 30.11.2010. „Послание Президента Федеральному Собранию” <http://kremlin.ru/transcripts/9637>

[35] Стенограм интервјуа премијера В. Путина SNN, Лари Кингу.
<http://premier.gov.ru/events/news/13147/>

[36] Стојкерс, Р.: „Sur la situation actuelle de la Russie”
http://www.voxnr.com/cc/dt_autres/EEuEFIVEFpmHhtDWBR.shtml

[37] The Council on Foreign Relations (CFR): *На неверном путу: што может и должен сделать Вашингтон в отношении России и США*, Совет по международным отношениям, 2006.

[38] Федеральный закон Российской Федерации от 20 июля 2012 г. N 121-ФЗ,
<http://www.rg.ru/2012/07/23/nko-dok.html>

[39] Cohen A. and Blank S.: "Reset" Regret: Russian "Sphere of Privileged Interests" in Eurasia Undermines U.S. Foreign Policy. 2011. Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/>